

„AZ IDŐ RÁNK IS TERHESEDETT...” Adalék a politikai katolicizmus reformkori történetéhez

FAZEKAS CSABA

Az alábbiakban közölt jegyzőkönyvet, mely a rendi országgyűlés alsó tábláján képviselt káptalanok követeinek 1844. október 27-i tanácskozásán készült,¹ fontos adaléknak tekintjük egy készülő összefoglaló munkához, mely a katolikus egyház politikai célú szervezkedésének – jórészt feltáratlan – reformkori történetét dolgozza fel. A dokumentumban foglaltak megítélésünk szerint nem igényelnek sok kommentárt, ezért (továbbá a terjedelmi keretek adta lehetőség miatt) ahhoz csupán vázlatosan, tézisszerűen szeretnénk néhány, a témára általánosságban vonatkozó megállapítást fűzni, melyek részletesebb, terjedelmesebb kidolgozását későbbi tanulmányban kívánjuk elvégezni.

I. Általában elmondható, hogy történetírásunk a politikai katolicizmus hazai megjelenését gyakran az 1890-es években lezajlott egyházpolitikai küzdelemmel, az azokat lezáró törvényekkel szokta összefüggésbe hozni, és leginkább a XX. század első felében vizsgálta annak közéleti-társadalmi hatásait.² Ha azonban a reformkorban lezajlott egyházpolitikai vitákat tekintjük, szembetűnő párhuzamoknak lehetünk tanúi a dualizmus kori törvényekkel és az azok megszületését megelőző belpolitikai folyamatokkal, vitákkal kapcsolatban.³ Az 1890-es évek első felében a polgári házasságkötésről, az állami anyakönyvezésről, az izraelita vallás bevetté nyilvánításáról, illetve a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvények gyökereit a legtöbb elemző legfeljebb az 1847-48. évi utolsó rendi országgyűlésben, pontosabban az 1848/20. tc. hiányosságaiban, következményeiben szokta megjelölni.⁴ Megítélésünk szerint sokkal inkább helytálló többek között Sörös Pongrác bencés történetíró értékelése, miszerint a XIX. század végén kibontakozott egyházpolitikai harc „még modern értelemben is” jóval korábbi időszakból, legalább az 1791/26. tc.-től eredeztethető.⁵ Ettől kezdve ugyanis jó száz éven keresztül egyház és

1 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, 109. rakt. sz. Nr. 391. (= Diaetalia, 1839–1925.)

2 L. pl.: *Galántai József*: Egyház és politika. Katolikus egyházi körök politikai szervezkedései Magyarországon, 1890–1918. Bp. 1960.; *Gergely Jenő*: A politikai katolicizmus Magyarországon. (1890–1950) Bp. 1977. (továbbiakban: *Gergely*, 1977.) stb.

3 Megjegyezzük, már az 1890-es években sokan, mind katolikus, mind protestáns oldalon a reformkorban lezajlott vita újraedéseként értékelték az egyházpolitikai küzdelmeket. L. erről pl.: *Salacz Gábor*: Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában, 1867–1918. München, 1974. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae. II.) 83.; *Futó Mihály*: Az 1843/44-ik évi vallásügyi tárgyalások. In: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1894. 14–18. 212. stb.

4 *Zeller Árpád*: A magyar egyházpolitika, 1847–1894. I–II. Bp. 1894.; *K. Török Mihály Miklós*: A magyar egyházpolitikai harc története, az 1847–48. évi pozsonyi országgyűléstől 1895-ig. Bp. 1933. (Szent István könyvek, 108.)

5 *Sörös Pongrácz*: A kath. klérus törekvései az 1843/44. országgyűlés egyházi ügyeinek tárgyalása alatt. In: *Katolikus Szemle*, 1901. 865–890. (továbbiakban: *Sörös*, 1901.); 890. Ugyanezt képviselte többek között: *Csáky, Moritz*: Der Kulturkampf in Ungarn. Die kirchenpolitische Gesetzgebung der Jahre 1894/95. Graz–Wien–Köln, 1967. (Studien zur Geschichte der Österreichisch–Ungarischen Monarchie. Bd. VI.) 21–28. stb. Megjegyzés: lényegre törőnek tekintjük *Salacz Gábor* szavait: „Kultúrharc akkor keletkezik, mikor az állam alattvalói, illetőleg azoknak tekintélyes részére nézve lehetetlenné válik mind az egyház, mind az állami törvényeknek és rendeleteknek egyformán engedelmeskedni, vagyis az állampolgárok már magával az egyiknek való engedelmség által szembeszállnak a másik fél törvényeivel és rendeleteivel.” *Salacz Gábor*: A

állam viszonyában változó konkrét kérdések formájában, de lényegében ugyanaz a vita zajlik, a polgári (pontosabban a polgárosodás útját kereső) állam és a feudális társadalmi-politikai berendezkedéshez kötődő katolikus egyház konfliktusai, kapcsolatkeresésének nehézségei.

Röviden fogalmazva politikai katolicizmusnak azt az irányzatot nevezhetjük, mely akkor kezd szerveződni, amikor az állam és egyház viszonyát a polgári társadalom értékrendje alapján rendezni kívánó – liberális – politikai erők megerősödnek, sikereket érnek el.⁶ Ezekkel szemben (illetve ezek hatásának csökkentéséért) az egyház már nem csupán a korábbi századokban alkalmazott eszközökkel kívánja felvenni a harcot, hanem igyekszik az átalakuló közélet „játékszabályai”, vagyis a polgári társadalom normái közé illeszkedő mozgalmat (pl. politikai pártszerű szervezeteket) kezdeményezni, érdekeit ezeknek latba vetésével megvalósítani. A XIX. század második felében nyilvánvaló a liberális politikai tendenciákkal és a széles körben kibontakozó kapitalista értékrenddel szemben megjelenő újkonzervatívizmus, illetve a szükségképpen fellépő „kulturharcok” nyomán (leginkább a bismarcki Németországban) a politikai katolicizmus megjelenése. Utóbbi leglátványosabb jele a századforduló előtti Magyarországon az 1894–95-ös egyházpolitikai törvények ellenhatásaként létrejövő katolikus Néppárt megszerveződése és közéleti aktivitása.⁷ Vagyis helytállóan tekintjük a szakirodalomban gyakran felbukkanó álláspontot, miszerint Magyarországon a polgári átalakulás kérdései a XIX. század közepén (a szabadságharc, annak bukása és az önkényuralmi periódus következtében) nem oldódtak meg, ezért a politikai katolicizmus hazánkban csak a Nyugathoz képest néhány évtizedes késéssel, „önvédelmi reflexként”⁸ jelenhetett meg, amikor az egyház úgy érezhette, hogy kiszorul a közélet bizonyos területeiről. Ugyanakkor ennek csirái már az 1840-es évek második felében létrejöttek, vagyis az „önvédelmi reflex” már ekkor is működésbe lépett.

Észrevételünk szerint a liberális politikai erőkkel szemben már a reformkorban sem csupán az államegyházi rangjához, kiváltságaihoz a Habsburg-udvarral tartott bennfentes kapcsolatok útján ragaszkodó főpapok álltak szemben. Az 1840-es években ugyanis (nem előbbi ellentétéként, hanem sokkal inkább kiegészítőjeként) elkezdett kibontakozni az egyházon belül egy olyan politizáló irányzat, mely jellegében az 1890-es évek katolikus mozgalmaival állítható párhuzamba, s még a politikai pártalakulás kezdeti nyomait is magán viselte. Lényegi vonása, hogy képviselői már ekkor úgy vélték: a polgárosuló társadalomban a klérus önmagában nem tudja hatékonyan képviselni a katolicizmus érdekeit, a közélet új típusú megnyerésére és befolyásolására, szervezetek kiépítésére van szüksége. E felfogás formálódásában döntő szerepe volt az 1843–44. évi országgyűlésnek, mely a harmincas évek elejétől folyó, s 1840-től szokatlan heveséggel zajló vallásügyi vitát az 1844/3. tc. szentesítésével lezárta (legalábbis egy időre), illetve a későbbieknek új irányt szabott.⁹ A vegyes házasságok esetén a protestáns féltől követelt reverzálisok, illetve az azokból születő gyermekek nevelése kapcsán keletkezett belpolitikai vihar eseményeire ezúttal nem kívánunk kitérni. Fontosnak véljük azonban, hogy 1839-

---

magyar kulturharc története, 1890–1895. Bécs, 1938. (továbbiakban: *Salacz*, 1938.) 9. A megállapítás tökéletesen vonatkoztható a reformkori állam és egyház közötti viszonyra is.

6 L. pl. *Gergely*, 1977. 6. stb.

7 L. erről pl.: *Salacz*, 1938.; *Szabó Dániel*: A Néppárt megalakulása. In: *Történelmi Szemle*, 1977. 2. 169–208.; *Szabó Miklós*: Új vonások a századfordulói magyar konzervatív politikai gondolkodásban. In: *Századok*, 1974. 1. 3–65. stb.

8 *Gergely Jenő*: Szabad egyház a szabad államban? A politikai katolicizmusról. In: *Népszabadság*, 1993. augusztus 14. 19.

9 Magyar törvénytár, 1836–1868. évi törvénycikkek. Bp. 1896. 199.

től, amikor Lajcsák Ferenc nagyváradai püspök körlevelében tiltotta papjait a vegyes házasságok megáldásától (korábban Scitovszky János rozsnói püspök foganatósított hasonló intézkedést) a vármegyék elemi erejű tiltakozása túllépett a protestáns–katolikus ellentétén, és a frontvonalat végleg a reformokat kívánó liberális tábor (köztük számos katolikus) illetve az egyházi vezetés között rögzítette. Az 1839–40. évi országgyűlés bezárása után néhány héttel Kopácsy József esztergomi érsek az egész magyar katolikus egyházban kötelezővé tette a vegyes házasságok esetén az ún. passiva assistentia gyakorlatát (gyakorlatilag az áldás megtagadását), mely korábban nem látott méretű vármegyei tiltakozásokat, sajtócikkeket és röpiratokat váltott ki. Az egyházi vezetés – részben a pápaság tekintélyére való apellálás, részben az időnyerés céljából – Lonovics József csanádi püspököt küldte Rómába, hogy pápai döntést eszközöljön ki a házasságjogi viták lezárása érdekében, az egyház e lépése azonban újabb sérelmek forrása lett.¹⁰ 1840–1843 között, a két országgyűlés közötti időszakban az eredetileg (leginkább az 1832–36-os országgyűlésen) a protestánsok vallássérelmeként indult vita végleg kilépett korábbi keretei közül és a vallásügy általános, polgári szempontok alapján történő átrendezésének alternatíváit vetette fel, melyre ha lassan, de a katolikus egyház is igyekezett reagálni.

Ha a politikai katolicizmus magyarországi születését nem is köthetjük egyetlen dátumhoz, kétségtelen, hogy az említett országgyűlés folyamán tartott püspökkari tanácskozásokon és egyéb egyházi személyiségek részvételével tartott gyűléseken (különösen részletes formában az alább közölt jegyzőkönyvben) fogalmazódtak meg először ennyire hangsúlyosan egy, a kor által megkívánt politikai érdekérvényesítés kereteit a maga számára felhasználó katolikus társadalmi program körvonalai. Az 1830-as évek második, az 1840-es évek első felében lezajlott egyházpolitikai viták során számos egyházi személyiségben (különösen az alsó táblára delegált káptalani követekben) megerősödött az a felfogás, hogy az egyház érdekeinek érvényesítésére nem elég az egyházi dogmák pusztá hangoztatása, nem elég a liberális eszméket általánosságban, ünnepélyesen, az egyház tekintélyére, eredetére hivatkozva elítélni, mint például tette azt XVI. Gergely pápa 1832-es *Mirari vos* vagy a liberális katolicizmus Lamennais által képviselt nézeteit eretnekséggé nyilvánító 1834-es *Singulari nos* c. enciklikáiban.¹¹ Fontos leszögezni, hogy azok az egyházi személyiségek, akik (mint az 1840-es évek második felében Magyarországon politizáló katolikusok) a katolicizmus érdekeit állami-társadalmi szinten érvényesíteni kívánták, nem felfogásukban, vagy mondanivalójuk tartalmában tértek el XVI. Gergely meglehetősen konzervatív irányvonalától, azzal alapvetően maradéktalanul egyetértettek, magukat a hierarchia tekintélye alá rendelték. Vagyis szemben álltak a Lamennais, Lacordaire és mások vezette liberális katolicizmus képviselőivel, akik már ekkor meg akartak békülni a polgári mozgalmakkal, tudomásul kívánták venni a francia forradalmat illetve másrésről az ipari forradalmat követő társa-

¹⁰ A reformkor sok irányba elágazó és számos általános tanulságot rejtő egyházpolitikai vitáinak szakirodalmából I. többek között: *Horváth Mihály*: Huszonöt év Magyarország történetéből. I–III. Bp. 1886.; II. köt. 105–109., 169–287.; *Várady L. Árpád*: Lonovics József római küldetése. Bp. 1924.; *Hermann Eged*: Lonovics József római küldetésének (1840–41) belpolitikai és diplomáciai előkészítése. Bp. 1934. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Egyháztörténelmi szemináriumának kiadványa 1.); *Meszlényi Antal*: A jozefinizmus kora Magyarországon (1786–1846). Bp. 1934.; *Hermann Eged*: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. München, 1973. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae. 1.) (2. kiad.) 388–421.; *Varga János*: Megye és haladás a reformkor hajnalán (1840–1843). In: Somogy megye múltjából, 11. Kaposvár, 1980. 177–243., 12. 1981. 155–294. (továbbiakban: *Varga*, 1980–81.); I/215–220. stb.

¹¹ L. pl. *Gergely Jenő*: A pápaság története. Bp. 1982. 282–284.; *Zsigmond László* (szerk.): Politikai és szociális enciklikák, XIX–XX. század. Bp. 1970. I. köt. 3–24. stb.

dalmi és politikai változásokat. A különbség bár nagyon jelentős, mégis inkább stratégiai jellegű: a reformkori politikai katolicizmus képviselői a kiváltságokhoz ragaszkodva ugyanúgy egészében ítélték el a polgárosodás folyamatát, mint a pápaság. Ugyanakkor elfogadhatónak tartották, hogy érdekeik érvényesítésére éppen a megváltozott viszonyok által kínált, a polgárosodás nyomán megjelent és a liberálisoktól alkalmazott eszközöket is (a „saját képükre és hasonlatosságukra” formálva) igénybe vegyenek.

II. A magyar rendi országgyűlés káptalani követei által tartott 1844. október 27-i tanácskozás pontjait alapvetően két részre oszthatjuk. Az elhangzottak egyrészt általánosságban vonatkoznak a katolicizmus helyére az átalakulás reformkori körülményei között, egyház és polgárosodás általános viszonyát elemzik, másrészt a katolikus egyház konkrét, az 1840-es években követendő politikai feladatait és stratégiáját igyekszik pontokba szedve meghatározni.¹² Mindkét szempontból elmondható, hogy a terjedelmes jegyzőkönyv utólag valóságos programnyilatkozatnak is bizonyult, hiszen kivétel nélkül tartalmazza mindazon elméleti illetve gyakorlati megvalósításra kiszemelt elemeket, melyek a későbbi, 1845–48 közötti hasonló tanácskozásokban, magánlevelezésekben, programcikkekben megfogalmazódtak.

Először is nyilvánvaló a káptalani követek tanácskozásának (s valamennyi, az országgyűlés alatt tartott egyházi értekezlet) kiindulópontja: az országgyűlés eseményeit,¹³ az ekkor még nem szentesített, de már elfogadott vallásügyi törvény szövegét a katolikus egyház saját súlyos vereségeként értékelte. E vereség okait elsősorban a „korszellemben”, vagyis az egyház- és vallásellenesként aposztrofált – valójában csak a vallásszabadságért küzdő – liberális eszmék hódításában jelölték meg. (Érdekes, hogy e káptalani tanácskozást megelőzően október 21-én tartott püspökkari értekezlet sokkal inkább a protestánsoknak tulajdonította a katolikusok számára kedvezőtlen légkört, s inkább azok visszaszorításáról beszéltek, a protestánsok részéről keletkezett sérelmeiket boncolgatták.¹⁴ Bár bizonyos szempontból ez a tanácskozás tekinthető a káptalani követek alább ismertetendő gyűlése előzményének is, mégis úgy tűnik: utóbbi a katolikus ügy győzelmét már nem csak, illetve nem elsősorban a rivális vallásfelekezet, hanem a liberalizmus ellensúlyozásától remélte.) Vagyis a tanácskozás alaphangját nem az elméletalkotás, hanem az országgyűlés beérését követő gyakorlati tennivalók kijelölésének szándéka adta meg. (L. például: „mit kelljen a' Klérusnak [...] tovább is tenni, hogy a' hosszas küzdelem után a' Katholika Egyház ügye Honnunkban magának a győzödelmet ki vívhassa?”; „mik lehetnének azon eszközök, és módok, mellyek használata által jelen súlyos helyzetünkben kiemelkedhessünk?” stb.)

Eleve igyekeztek elhárítani maguktól a feltételezést, hogy akcióikkal a katolikus hierarchiát megkerülve, vagy azzal épp ellentétes módon kívánák egyházuk érdekeit megvalósítani, hangsúlyozták, milyen sokat köszönhetnek a püspöki karnak. Ugyanakkor úgy tűnik, burkolt formában, de szerették volna rábírní a püspököket és különösen az esztergomi érseket, hogy maga álljon politikai mozgalmuk élére vagy legalábbis nevével fémjelezze azt. A katolikus közélet egészét mozgósítani igyekvő szándékuk mellett nemcsak megnyerni akarták a klérust az általuk javasolt közéleti szerepvállaláshoz, hanem finoman ilyen irányú nyomást is kívántak előljáróikra gyakorolni. Érdekes és egyben

12 A jegyzőkönyv tartalmára és fontosságára korábban csak *Sörös Pongrác* tanulmánya utalt (s közölt abból egy, az oktatáspolitikára vonatkozó rövid szemelvényt): *Sörös*, 1901. 885–888.

13 Az 1843–44-es országgyűlés egyházpolitikai vitáit több jeles szerző is ismertette. Az említettek közül leginkább fontosnak véljük: *Bárány György*: A liberalizmus perspektívái és korlátai az 1843/44-es országgyűlés vallásügyi vitáinak tükrében. In: *Századok*, 1990. 2. 183–218.

14 Ennek jegyzőkönyvét közölte: *Sörös*, 1901. 875–883.

jellemző dolognak tekintjük, hogy a politikai katolicizmus e korai, reformkori vonulatában a vezető szerepet káptalani testületek tagjai, kanonokok játszották, kevés püspök kapcsolódott be abba aktívan (leginkább Scitovszky János pécsi püspök, 1849-től esztergomi érsek), de – ellentétben a későbbi katolikus társadalmi mozgalmakkal – nem volt a kanonokokéhoz mérve jelentős az alsópapság (plébánosok stb.) szerepvállalása sem. Ennek okát leginkább abban jelölhetjük meg, hogy a rendi országgyűlés első tábláján a káptalanok követői foglaltak helyet, így ők érezték leginkább, mennyire veszélyeztetni a liberális eszmék hódító útja a katolikus egyház feudális eredetű kiváltságait, s kezdték megérteni talán először a liberalizmus elleni új stratégia szükségességét és alapelveit. Talán nem érdektelen, ha megjegyezzük, hogy a reformkori politikai katolicizmus vezéralakjai az 1860-as, 70-es években (vagyis a kiegyezés és az első vatikáni zsinat idején!) jórészt a felső klérusban foglaltak helyet, egyik vezetőjük, Fogarassy Mihály, ekkor nagyváradi kanonok erdélyi püspök, Ranolder János pécsi kanonokból veszprémi püspök, Lipovniczky István esztergomi kanonokból nagyváradi püspök, Perger János kassai püspök stb. lett.

A politikai katolicizmus alapállásának megfelelően a liberálisok előterjesztéseit (ezúttal a egyes házasságokban a felekezeti viszonyosság követelését) 1844-ben is alaposan felnagyították: a katolikus egyház politikai jogainak lerombolásáról, „mostani állásának alásüllyesztéséről” stb. beszéltek, az egyház felszámolására tett kísérletként illetve első lépésként értékelték a legkisebb, ellenük irányuló kezdeményezést. Továbbá jellemző módon már a jegyzőkönyv első sorában arról beszéltek, hogy nem pusztán az egyházat, mint intézményt, hanem az egyedül üdvözítőnek hitt római katolikus vallást érte megsemmisítéssel fenyegető támadás. (Ezzel a váddal szemben a liberálisok mindig azzal érveltek, hogy csupán az egyház világi hatalmának visszaszorításáért, pontosabban a polgárosodás követelményeinek való alárendeléséért küzdöttek, s alapvetően semmi bajuk nem volt a katolikus vallás főbb tanáival. Már csak azért sem, mert – mint alább jegyzőkönyvben is sérelmezik – számos hívő katolikus osztotta az ellenzéknek a vallásszabadságra vonatkozó nézeteit és követeléseit.) A káptalani követek frontális antiklerikális támadásról beszélnek, pedig a legélesebb egyházellenes szóváltások mellett is tény, hogy az alsó tábla többsége mérsékelt liberális nézeteket vallott. Ennek igazolására elég megemlítenünk, hogy mind az országgyűlésen, mind korábban, 1840–41-ben, a egyes házasságok ügyében kiadott érseki körlevél után a vármegyei nemesség túlnyomó többsége sérelemnek tekintette a klérus magatartását és éles hangon tiltakozott az ellen, ugyanakkor alig találtak követőkre a keletkezett felháborodás második hullámában megfogalmazott radikálisabb követelések. (Bereg vármegye például a polgári házasság bevezetését, továbbá Rómától független, önálló magyar katolikus egyház létesítését, Borsod pedig az egyházi javak szekularizációját indítványozta stb.)¹⁵ Tény ugyanakkor, hogy az országgyűlésen az egyházat a korábnál jóval több illetve több irányból érkező támadás is érte, amit azzal magyarázhatunk, hogy egyre gyakrabban került ellentétbe a polgárosodást kívánó reformokkal. Egyik legsúlyosabb élményük az volt, amikor korábban példátlan módon a győri káptalan követe, Wurda Károly 1843 júniusában két egymást követő kerületi ülésen az ellenzék nézeteit visszhangozva hitet tett a „szabad egy-

¹⁵ Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár. (továbbiakban: B.-A.-Z. m.Lt.) IV. A. 501/e. (= Borsod vármegye közgyűlésének iratai) 4078/1841. sz.; Varga, 1980. 220.; Kovács Ferencz (szerk.): Az 1844-ik évi országgyűlési tárgyalások naplói a papi javakról. Bp. 1893. (továbbiakban: Kovács, 1893.); Bényei Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken. Debrecen, 1994. 329–338. stb. A borsodi indítványról l. alább.

ház a szabad államban” elv mellett. Wurdát a káptalan azonnal visszarendelte, társai pedig élesen elhatárolták magukat felszólalásától.¹⁶

A jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a tanácskozó katolikusok a reformkor egészét me-reven elutasították, abban leginkább az egyházellenes tendenciákat vették észre, s emiatt nem az ellenzékkel való kapcsolatfelvételen, hanem a polgári átmenettel való teljes szembeforduláson gondolkoztak. Elméleti alapvetésükben a feudalizmus rendszerét lebontani kívánó, a polgári szabadságjogok útját kereső korszakról úgy beszéltek, hogy az „idő ránk is terhesedett”, „a vihar fejünk felett zuhog”, „ez nem a béke ideje” stb. E me-rev elutasítás mellett azonban egyes elemek arra utalnak, hogy ha kényszerűségből is igyekeztek magukévá tenni a reformellenzék egyes elveit, nyilván azért, hogy kifogják a szelet a liberálisok vitorláiból, továbbá elhárítsák maguktól a maradiság vádját. Legin-kább ez a nemzeti nyelven írott követutasítások szorgalmazásánál szembetűnő, hiszen 1844-ben (a magyar államnyelvvé nyilvánító 1844/2. tc. szentesítése előtt) a magyar nyelv ügyére a vármegyei nemesség különösen érzékenyen reagált.

Általában elmondható, hogy konkrét tennivalóik érdekében sokat átvettek a liberá-lisok sikeresnek ítélt eszközei közül. Vagyis a politizáló katolikusok felismerték, hogy a változó világban új módszereket vehetnek igénybe szervezkedésükhöz. Egyik legfonto-sabb felismerésük a nyilvánosság megnyerésének, a számukra kedvező közvélemény megteremtésének szükségességére vonatkozik. Rájöttek, hogy az ellenzék a vármegyék közötti levelezés felélénkítésével, a közgyűléseken való aktív részvétellel és a sajtóval óriási lépéselőnybe került. Ezen eszközöket pedig ki kell sajátítani, de legalábbis befo-lyásolni – vélték Liphay Antal pozsonyi kanonok és társai. Mielőtt erre kitérnék, érde-kes, hogy legfőbb feladatukat mégis kicsit „anakronisztikusan” ítélték meg. Az 1825–27. évi országgyűléstől kezdve ugyanis az alsó táblán (a szabad királyi városok követeihez hasonlóan) a káptalanoknak is csak tanácskozási joguk volt, s csupán egy-egy kollektív szavazattal rendelkeztek. A nemesi követek ilyen „ügyrendi” módosítással próbálták a vármegyei érdekek biztos többségét megteremteni a diétán, nem is sikertelenül. A kápta-lani követek súlyos sérelemnek tekintették fejenkénti szavazati joguk megvonását és minél szélesebb képviselő elérésére törekedtek, megpróbálva ügyüket összekapcsolni a városok hasonló követeléseivel. (Kevés eredménnyel, mert a városi követek valami mó-don mégis a lakosságot képviselték, szemben az egyházi testületekkel. Nem véletlen, hogy a szabad királyi városok rendezésének ügye nagy érdeklődést kiváltott, jelentős országgyűlési ügy lett, a káptalani szavazatok követelésére pedig 1848-ig alig egy-két visszhangtalan vármegyei vélemény hangzott csak el.) Arról nem is beszélve, hogy a „kor szellemét” követők a polgári törvényhozás irányába tapogatóztak, s a népképviselő elvével a káptalani követek intézménye nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen volt.¹⁷

16 *Kovács Ferencz*: Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója. I. köt. Bp. 1894. (továbbiakban: *Kovács*, 1894.) 300–314.

17 A politikai katolicizmus 1844–1848 közötti erőfeszítései azonban mégsem voltak teljesen erőtlene-k. Számos könyvet, szavazatuk jogossága mellett érvelő sajtócikket jelentettek meg, megnyertek ügyüknek néhány konzervatív megyei követet, sőt még (éppen az 1844. október 27-i döntésüknek megfelelően) az ural-kodóhoz intézett feliratot is szerkesztettek stb. A jórészt az egyház által finanszírozott konzervatív Nemzeti Újság például az országgyűlés alatt számos vezércikket közölt (főleg az ekkori szerkesztő, Majláth János tollából) a káptalanok szavazata ügyében, a főpapok által fizetett röpiratokra pedig l. pl: *Podhradszky József*: Magyar Ország karainak 's rendének szavazati joga a közgyűléseken (...) különös figyelemmel az egyházi rendére és a szabad királyi városokéra. Buda, 1847.; [*Mester István*.:] Nézetek a káptalanok, apátok és prépostok országgyűlési szavazatjogáról. Pest, 1847. stb. A népképviselői törvény születésének alapelveiről többek között: *Ruszoly József*: Az országgyűlési népképviselő bevezetése Magyarországon. (Az 1848: V. tc. létrejöt-te) In: *Fazekas Csaba* (szerk.): Társadalomtörténeti tanulmányok. Miskolc, 1996. (Studia Miskolciensia 2.) 277–299. stb.

A legfontosabb tennivalót a közéleti aktivitás felkeltésében jelölhetjük meg. A politikai katolicizmusra jellemző módon arra buzdítják a papságot, hogy ne csupán egyházi tevékenységet folytasson, hanem kapcsolódjon be saját kora politikai életébe, hallassa szavát, képviselje érdekeit a társadalom legkülönbözőbb fórumain. Ez ekkor elsősorban az alsópapságnak a politizálás legfőbb színhelyének számító vármegyei ülésterem (illetve a püspöki karnak az eljövendő országgyűlés majdani) látogatására, „azokbani munkás részvételle” való buzdítást jelentett. Fontos, ha nem is új, de ebben a formában újszerű elemnek tekinthetjük azt a törekvést, hogy a papságot arra bátorítja: ne csak közvetlen, hanem közvetett formában is vegyen részt a vármegye politikai életében, vagyis keresse meg és támogassa azokat a befolyásos személyiségeket, akik az egyház érdekeinek megnyerhetők. Célul tűzték ki a következő országgyűlés követutasításainak számukra kedvező befolyásolását, amit csak az aktív személyes kapcsolattartástól remélhettek. (A próbálkozást szükségesnek ítélték, bár tudták, hogy a vármegyék többsége liberális nézeteket vall, sőt a konzervatívok egy része sem szívesen pártolta az egyházat.) A jegyzőkönyvben a „cél szentesíti az eszközt” típusú elemekkel is találkozunk, például amikor a liberálisok szükségszerű radikalizmusáról, annak meglovagolásáról beszéltek. (Pl.: „azoknál is győzni kell, kik most még ellene rugódoznak, 's nem valószínűtlen előttünk az is, hogy a' túl írt Liberalismus, 's az ősi Constitutio megdöntésére czélzó reformok itt ott reactiot fognak szülni, mit azután hasznunkra fordítani lehet is, kell is.” stb.) Hangsúlyozták, hogy a katolikus álláspont megjelenítése érdekében törekedni kell a liberális ellenvélemények, felszólalások megfelelő szintű tanulmányozására, vagyis ismeretszerzésre, a közéletben való jártasság megszerzésére is. („Elleneink [...] mozgalmait nem csak éber szemmel illik tehát kísérnünk, hanem óvó szerekről is komolyabban gondolkoznunk. Van még erő kezeinkben, van hatáskör hivatalainkban, 's magasabb rendeltetésünkben, fordítsuk ezeket egy jobb nemzedék képesítésére, elleneink bal véleményének, 's törekvéseinek meg hiusítására.” stb.)

A politizáló katolikusok ekkor ismerték fel igazán a reformkori ellenzék sikerének egyik fő alapját: az információáramlásban rejlő politikai erő kiaknázhatóságát. A liberális eszmék terjedésüket és erejüket nem utolsósorban a vármegyék közötti intézményes kapcsolattartásnak és közvélemény-formáló tényezőnek köszönhették. Ugyanezt igyekeztek a káptalanok viszonylatába is átplántálni, vagyis az egyházi testületek közötti információcserével a közös álláspontot kialakítani és országgyűlési követutasításokba foglalni. Át kívántak venni az ellenzéknek erőt adó tényezőkből az országgyűléshez intézményesen nem tartozó, mégis annak idején fokozott jelentőségre szert tevő elemek közül a mozgósított hallgatóságot is. Vagyis fontos sérelemként kezelték, hogy az üléseket számos országgyűlési ifjú látogatta és a karzaton, illetve esténként az utcán zajosan fejezte ki politikai nézeteit, melyet a jegyzőkönyv sokatmondóan „zajos őrjöngésnek” nevezett. A radikális fiatalok valóban gyakran hozták kellemetlen helyzetbe a káptalani követeket.¹⁸

Nem egészen új, mégis nagyon fontos elem a katolikus közvélemény megteremtésének szándéka. Ezt leginkább a sajtótermékek finanszírozásával igyekeztek megteremtteni. A témával részletesen az országgyűlés alatt először nem az októberi káptalani tanácskozáson, hanem még márciusban Kopácsy érsek által összehívott megbeszélésen foglalkoztak (két püspök és öt kanonok vett rajta részt),¹⁹ és később is nagy hangsúlyt

¹⁸ Erről a korabeli sajtó is hasonló szellemben adott hírt, például a szintén a katolikus egyház érdekeit védő *Perger János* írásaiban: Hallgatók féktelenkedéseiről. In: *Nemzeti Újság*, 1844. 36.; Szülő és tápláló okok. In: *Nemzeti Újság*, 1844. 37. stb.

¹⁹ *Sörös*, 1901. 883–884.

fektettek rá. Fő kérdésnek a katolikus érdekeket védő orgánumok – a Religio és Nevelés c., inkább szűk, teológiai érdeklődésű közönség által forgatott folyóirat és a Nemzeti Újság c. politikai napilap – anyagi támogatása mellett, utóbbi újság (továbbá a Budapesti Híradó) arculatát is igyekeztek cikkeikkel, hozzászólásaikkal befolyásolni. Az egyház által támogatott lapok azonban nem vehették fel a versenyt a liberális sajtóval, előfizetőik tábora nem gyarapodott, a klérus támogatásával is csak tengődtek, bár 1845-től a Nemzeti Újság tehetséges újságíró szerződötett szerkesztőnek Liphay Sándor személyében, aki a konzervatívok valamivel hatásosabb szócsövénévé tette a lapot.²⁰

Mindezek mellett fontos közéleti szerepet tulajdonítottak a vallási élet fellendítésének is. A jegyzőkönyv ezen sorai lényegében a jezsuiták XVIII. századi eszközeinek²¹ modernebb tartalommal megtöltött stratégiájának tűnnek. Nagy jelentőséget tulajdonítottak a vallásos nevelésnek, az iskolák feletti szellemi befolyás megszerzésének és megtartásának, az ifjúság olvasmányai szigorú ellenőrzésének stb. („E’ részben nekünk is oda kell törekednünk, hogy a’ tanítást iskoláinkban catholicus szellem lengje át. Okkal, mód-dal, sokat tehetünk, többet talán utasító, javasló modorban, mint hivatalos fellépések által. De ha a’ szükség komolyabb fellépést igényelne, emberi tekintetek félre tételével szembe kell szállanunk a’ vallási közömbösség, 's az ezt terjesztő vagy titkon ápoló tanok ellen.” stb. Megjegyezzük, itt fogalmazódott meg először egy önálló katolikus könyvkiadó alapításának gondolata is, melyre – a mai Szent István Társulat elődjére – Fogarassy Mihály kanonok vezetésével 1848 elején került sor.) De nagy szerepet szántak a fiatalság befolyásolását sikeresen és közvetlenül megvalósító konviktusok létesítésének, az egyesületekbe (pl. a mind korábban, mind később nagyon jelentős Mária kongregációkba) tömörített katolikus papi irányításának stb., melyek szándékaik szerint nemcsak a „positív vallásosságot” (vagyis a katolikus egyház iránti elkötelezettséget), hanem a „megfelelő” politikai nézetek kialakítását is célozta. Érdekes felismerés, hogy a káptalanok jó kapcsolattartását nemcsak a világi nemesekkel és a főpapokkal, hanem az alsópapsággal is fontosnak tekintették. A polgárosodás folyamatára jellemző, hogy az egyház gyorsan reagált és saját érdekeire kihasználni igyekezett az újabb állami-társadalmi intézmények megjelenését, ebben az esetben az új keretek között fellendülő pénzforgalomba való intézményes bekapcsolódást.²²

Érdekes még megemlíteni, hogy a dokumentum záradékában erőteljesebb vallási tartalmat juttatnak kifejezésre, ezzel nyilván a hitbuzgóbb kanonoktársak aktivitására apelláltak. Különösen figyelemreméltó, hogy Szűz Máriát, mint „minden eretnkségek megrontóját” szerepeltetik, ezek a megfogalmazások a protestantizmus éles elutasítására utalnak (sőt arra, hogy nem mondtak le – legalábbis a retorika szintjén – a homogén katolikus állam koncepciójáról illetve a katolicizmus szupremáciájáról), s az egyház iránti eltökéltségre és elszánt tenniakarásra engednek következtetni. Egyébként a katolikus egységre való szenvedélyes felhívás megint csak a politikai katolicizmus előjeleit viseli magán, továbbá kifejezésre juttatja, hogy a tanácskozók gyűlésüket nem az országgyűlés végének, hanem inkább egy politikai folyamat kezdetének tekintették. Ennek

20 Dezsényi Béla: Nemzeti Újság, 1840–1848. In: Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv, 1940–41. Bp. 1941. 313–356.

21 L. erről részletesen többek közt: Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp. 1996. (3. kiadás) 70–83. stb.

22 Megjegyezzük, éppen az 1843–44-es országgyűlés módosította az egyházra kedvezően az 1840/15. tc.-et (váltótörvényt), mivel korábban a papokat és szerzeteseket kizárták az efféle pénzügyletekből, 1844-ben pedig törölték az erre vonatkozó paragrafust. (Persze erre külön nem hivatkozhattak, hiszen épp a liberálisok általános és esküdt egyházellenessége ellen szólt.)

érdekében számos tanácskozást tartottak 1848-ig,²³ melyeken az 1844-ben felvetett kérdéseket próbálták megvalósítani, követeléseik, tennivalóik az alább megfogalmazottakhoz képest egyre konkrétabbak lettek, mint ahogy a politizáló egyháziak közéleti fellépései is egyre gyakoribbak és határozottabbak lettek. Ezek a személyiségek (a már említettek mellett Sárkány Mihály később bakonybéli apát, Liphay Endre, Körmöczy Imre kanonokok stb.) a formálódó politikai katolicizmust – későbbi párhuzamoktól ezúttal sem mentesen – egyre szorosabban az 1846 őszén megalakult Konzervatív Párthoz kötötték, pontosabban annak befolyásolásával igyekeztek az egyház érdekeit politikai eszközökkel megvalósítani.

DOKUMENTUM

1844^{ik} évi October 27^{én} Pozsonyban tartott Káptalani Követek, Apátok, és Prépostok tanácskozmányának jelen terhes és aggasztó körülményekben a' teendők iránti véleménye.

Tudva van, milly súlyos volt e' jelen Diaetán az Egyházi Rend állása, mennyi ostromoknak volt, nem csak a' jelen Klerus, hanem hanem maga a' Katholika Religio is kitéve. Ezeket ügyekeztek az Egyházi Rend Követei részint meg győzni, részint pedig erős béke tőréssel ki állani, 's már hála Istennek! a' Diaeta végéhez közelgetvén ők a' küzdelem terhes mezejéről lelépendenek, de nem azon öntudattal, hogy az Ország gyűléssel az Egyház, és Klérus ostromlása is meg szünend; sőt kéntelenek őszintén megvallani: hogy ők azon erköltsi nyereség mellett, melyet a' küzdelem férfias kitartásából a' Klérus részére meg szereztek, alig kedveskedhetnek valami más hozományal küldő Káptalanaiknak, mint keserű tapasztalásaikból keletkezett az iránti nézeteik felfejtésével: mit kelljen a' Klérusnak, 's jelessen a' Káptalanoknak, és javadalmas Szerzeti Testületeknek tovább is tenni, hogy a' hosszas küzdelem után a' Katholika Egyház ügye Honnunkban magának a győzdelmet ki vívhassa?

A' helyett tehát, hogy a' Diaetai hosszas fáradozás után, a' kinyugvás szende ölébe kívánczónának vissza, inkább most is még a harcz folytatásáról gondolkoznak, 's Küldőiknek magas figyelmét, 's buzgóságát a' további teendők mezején kívánják vezetni, előre látván azt, hogy az Egyház ellenei is a' Diaeta után kettőztetett erővel fognak elkészült terveik kivitelén dolgozni, mit nyilatkozataikból többször lehetett következtetni.

E' véleményünk nyilvánításával azonban nem azért lépünk fel, mintha magunknak valami mélyebb bölcsességet tulajdonítva, küldőink belátásába nem bíznánk, vagy a' teendők kijelelésére magunkat felhatalmazottaknak képzelnők. Nem, – illy gondolat nem vezérle minket igéntelen eszméink rendbeszedésére, hanem egyedül azon körülmény, hogy a' harcz téren elég alkalmunk vala tapasztalni, milly fegyverekkel támadtatunk meg, honnan emelletnek ellenünk a' vádak, 's így arról is kelle gyakrabban elmélkednünk, mik lehetnének azon eszközök, és módok, mellyek használata által jelen súlyos helyzetünkől kiemelkedhessünk? Sőt örömet meg valljuk, hogy olykor nagy tekintélyű férfiakkal, 's különösen a' magyar anyaszentegyház Fő Pásztoraival érintkezésében volt szerencsénk bölcs belátásuk, 's okszerű javaslataik tanúságából kiszedni egy részét azon eszméknek, mellyeket határtalan atyafiságos összeköttetésünknel fogva, ezen iratunk által küldőinkkel, és az illetőkkel közölni kívántunk.

És csak ez értelemben határozók el magunkat a' Nemes Káptalanokkal, Apátok és Prépostokkal, kiknek testületeit itt egyenes megbízásbul vagy máskép képviselni szerencsénk vala, közölni

23 Pl. a Konzervatív Párt megalakulás utáni napon (1846. november 13-án) tartott egyházi tanácskozás jegyzőkönyve: Egri Főegyházmegyei Levéltár, Archivum Novum. 2730. rakt. sz. stb.

igéntelen nézeteinket, bennök és általuk a' Magyar Honi Klerust közzhatású cselekvésre felszólítani, mellynek reményeink szerént sikere előbb utóbb az Egyházra e' Honban is békéi árasztand, vagy ha arra most még hivatva nem volna, legalább a' Papságnak illő tekéntélyt, s munkásságának üdvös behatást fog szerezni.

Az idő nem csak int, de már úgy látszik, ránk is terhesedett. Mik ez Ország gyűlésén szőnyegre hozattak, és az ellenzék által pártoltattak, ha csakugyan Ország gyűlési határozatokká válnak, mit mi jelen politikai állásunkat tekintve, nem tartunk éppen lehetetlennek, a' Klerusra veszélyt hozandnak, 's a' Katholika Egyház politikai jogait le fogják rombolni, mostani állását épen úgy alácsülyeszteni, mint ez már más Katholika Országokban, hol az Egyháznak a' mienknél virágzóbb vala állapota, már fájdalom! megtörtént. Úgy van, – az idő komoly intése hívott fel minket e' lépésre, gondolatink sajtó szíviünk érzéséből emelkedtek. Az Egyházi Rendnek, ha a' köz hiedelem szerént voltak e' Honban valaha kényelmes napjai; azok már elmúltak, a' vihar fejjük felett zuhog, a' Philosophia, mint Francz Honban, már itt is tárogatja diadalit.²⁴ Nem közönséges időszakban élünk, rendkívüli ez, mert nem a béke ideje. El kell tehát minden követünk, hogy magunktól és utódainktól, a' fenyegető veszedelmet elháríthassuk. Legalább ha férfiasan fogunk szembezállani az idő viszontagságaival, az utókor nem fogja azt mondhatni rólunk, hogy gyáván hagyók oda a' fényes jogokat, a' tekéntélyes helyezetet, mellyet az Egyháznak dicső Elődeink fényes tettei, 's boldogító munkássága meg szereztek.

Lesznek előterjesztésünkben talán oly gondolatok is, mellyek nem csupán politikai helyzetünk javítására, de általjában a Katholika Egyház aggasztó és terhes környülményeire vonatkoznak, oly figyelmeztetések, mellyek meg tételére talán Diaetai keserű tapasztalásaink sem jogosíthatnak fel bennünket, de ezek mellé engesztelményül hosszas szenvedéseinket ragasztjuk. Az Egyház jövője előttünk borúsna látnak, ha csak mindazok, kik annak munkakörébe hivatvák, hatáskörüik egész terjedelmét, egy jobb állapot előidézésére nem használják. Ez általános meggyőződésünk. És ha az egyházi magas testületek itétele alá bocsájtott véleményünk közöttük komoly megfontolásra talál, és ha e' csekély anyagból, idővel magasabb eszmék, célszerűbb javaslatok, és intézkedések fognak kifejlenni, a' bennünk ébredett gondolatokra, 's magára a' mostani terhes diaetai pályára, örömmel fogunk egykor vissza emlékezni; sőt dicsőítenők a nyommasztó viszontagságokat is, mellyek fergetege az Egyházi testületeket költsönös bizodalomra, összetartásra, bajnoki magasztos lelkesedésre fogja ébreszteni. – Mindenekelőtt Ország gyűlési helyzetünk jobbra mégsem változott állapotát, 's törvényes voksaink tetleges letartóztatását említjük meg, hogy e' fő bajnak orvos szereiről szólhatni, 's azok iránti nézeteinket előadni alkalmunk lehessen.

Mi ugyan a' jelen ország gyűlése folytán, tettünk némi lépéseket voksaink vissza nyérése végett, mert sértett Jögaink védelmeül Ó Felsege Királyi trónjához járultunk, a' Fő Herczeg Nádornak 's más nagy tekintélyű Státus Férfiaknak közben járását kikértük, sőt voksaink eltartóztatását, mint sérelmet országgyűlés elébe is terjesztettük. E' mozgalomnak hatása lön, 's az, mint reménylünk, nem marad épen minden siker nélkül; de csak előkészület vala, nagyobb és hatályosabb cselekvőségre, 's a' Nemes Káptalanok és Szerzetes Testületek Főnökei által kifejtendő összpontosított munkásság folytatására. – Ó Császári Királyi Apostoli Főlsége, 's magas Tanácsosai biztató reményt nyújtottak voksaink vissza nyérésehez, miről a' nemes káptalanokat annak idejében tudósítottuk is. A' sérelmek öszve szedésére kiküldött Országos Választmány lelkesen pártolá ügyünket, mint igazságon 's törvényen alapultat, a' Rendek Táblájánál 22 megye nyiltakozott mellettünk, a' Főrendi nagy többség pedig osztozva a' Választmányi kedvező véleményben, sérelmünk orvoslását ismételve sürgette, s utoljára is csak azon nézetből hagyott fel vele, mert az ország gyűlési rövid időt alig tarthatá arra is elégségesnek, hogy e' nagy fontosságú kérdés elintézését a' jelen hongyüléstül reményleni lehessen.

De e' mellett azt sem titkolhatjuk el, hogy a' követi Tábla többsége voksaink visszaadására hajlandónak nem mutatkozott, sőt közülök némelly elszántabb vezérek nyíltan kimondották, miszerint ők minket jelen csekély diaetai befolyásunktól is megfosztani, vagy is az Ország gyűlésbeni részvétől idővel végképen elmozdítani kívánnak.²⁵ Nem lehet tehát, 's nem kell a' Diaeta végével

24 Nyilvánvaló utalás a francia forradalomra, és abban a felvilágosodás szerepére.

25 Bizonyára Szemere Bertalan borsodi követ szavaira való utalás, aki a népképviselési jelleg megteremtésének szándékával valóban első között vetette fel, hogy az alsó táblán semmi keresnivalója a nem lakossági választás útján bekerült követeknek, elsősorban az egyháziaknak. Szemere „felszólította a clerust, miután ezen viszálykodásoknak alapoka abban fekszik, hogy a papok törvényhozókká lettek, hagyják el a táblát,

felhagyni megkezdett azon törekvéseinkkel, hogy az Ország gyűlésen voksokkal ruháztassunk fel, mi egyedül teheti tűrhetővé itteni súlyos helyzetünket. Mire nézve alázatos véleményünket a' következőkben adjuk elő:

a) Semmi sem olyan kedves elleneinknek, mint sem ha a' küzdterrül önként elvonjuk magunkat, 's azon jógaink, 's velők járó kötelességeink gyakorlatában, melyeket irigy szemmel néznek, minket hanyagoknak tapasztalnak. Mi tehát úgy vélekedünk: hogy a' Nemes Káptalanok tagjainak, 's más papi főnököknek az eddiginél nagyobb részvétellel, nagyobb befolyással az Egyház érdekeinek tágasabb képviselésével kellene eljárni a' megyei gyűlésekbe, az alsóbb Egyházi rendből pedig a' kívánt kellekekkel bíró egyéneket a' gyűlések látogatására, azokbani munkás részvételre buzdítani.

b) Vannak e' Honban több nemes Megyék, melyek már ez Ország gyűlésre követeiknek utasításul adák; hogy a' káptalanokat voksaik követelésében pártolják; vannak mások, hol a' többség a' Clerus politikai jogai iránt rokon szemvel viseltetik, 's kész minket törvényes követeléseinkben támogatni. E' megyékben tehát igyekezzenek az illető Káptalanok nem csak fenntartani az Egyház iránti jobb hangulatot; hanem azt meg is erősíteni, és a' dolgot oda vinni, mi szerint a' jövő Diaetára mellettünk kedvező és hatályos utasítások készüljenek, 's ha lehet, a' Megyék többségénél ügyünk pártolást nyerjen. Ezt ugyan sok megyéknél, hol a' Liberalismus már felettébb lábra kapott, bajos lesz kivinni, más részről alkalmunk vala itten azt is tapasztalni, hogy az utasításokkal csupán célhoz nem jutunk, ha a' követek egyéniségében is nem bízhatunk; de mi ezen akadályok mellett is hisszük azt, hogy ügyünknek, mely igazságos, melyet Törvény és százados gyakorlat annyira támogat, végre azoknál is győzni kell, kik most még ellene rugódoznak, 's nem valószínűtlen előttünk az is, hogy a' túl irt Liberalismus, 's az ősi Constitutio²⁶ megdöntésére célzó reformok itt ott reactiot fognak szülni, mit azután hasznunkra fordítani lehet is, kell is. De azon megyékben is, hol többségre nem számolhatunk, szilárd fel lépéseink, a' közügyekben általánosabb részvétel, a' kor kívánatinak józan felfogása, erkölcsi hatását nem fogja téveszteni, 's az Egyházi rend politikai tekintélyét minden esetre nevelendi.

c) Ahhoz, hogy a' kormány parancsa és rendelete által helyhezteszünk vissza törvényes voksaink gyakorlatába, valamint ahoz is, hogy egyenkénti szavazatokat kapjunk a' jelen körülményekben igen kevés reményünk lehet; de arra, hogy alsó táblánál ülő Egyházi rendnek is aránylagos szavazat, és bizonyos voks mennyiség adassék, lehet még mindég kinézésünk, ha törekvéseinkben egyesültek és kitartók leszünk, mire nézve mind azon esetre, ha a' megyékben a' hangulat valamivel talán kedvezőbbé alakulna, meg kísértendőnek véljük azt, mit a' királyi városok sikereltettek, hogy t.i. a' Nemes káptalanok körlevelek által hívják fel a' megyéket az Alsó Táblához tartozó Egyházi voksaik vissza adására, de mi előtt e' lépést egy vagy másik káptalan megkezdéné, szándékát előleges értesítés és közös megállapodás tekintetéből közlenie a' többiekkel tanácsosabb, hogy sem egyenest a' Megyékhez folyamodni.

d) Majd ha a' diaetái idő megint közeledni fog, a' Káptalanok járuljanak ismét Ő Felségéhez, 's megújított kérelmüket biztossáik által terjesszék az igazságot, és űs jogokat védő legjobb Fejedelem, és hű tanácsosai elébe, kérjék sürgetőleg a' kormányt, hogy valamint a' jelen Diaetára kiadott K. Királyi propositiókban²⁷ a' királyi városok panaszai méltányolva voltak; úgy a' jövőre kitűzendőkben adassék hely az Egyházi Rend hason kívánságának is. Ezen egyes representatiók felterjesztése után még szükségesnek vagy legalább czélerányosnak tartjuk; hogy az összes Káptalanok, Apátok és Prépostok nevében küldessék fel Bécsbe egy néhány tagból álló Deputatio, mely a' Káptalanok és Conventek igazságos követelését élő szóval is tolmácsolván, azt kivinni törekedjék: hogy voksaik felől a' királyi előadásokban czélszerű intézkedés tétessék. Mind ezek mellett pedig a' Fő Méltóságú Herczeg Primás, Nagy Méltóságú Érsek és Püspökök közben járását is kikérni szükségesnek tartjuk. Panaszunkra, melyet magunk vagy helyettünk némely Nagy Méltóságú Püspökök az iránt nyilvánítottak vala: hogy a' királyi propositiókban a' káptalanok voksaikról említés nem tétetett, az volt az észrevétel: hogy a' királyi városok minden előlépéseket megtették,

---

hol állásuk különben is egyike a legferdebbeknek, s a törvényhozásbani részvételről ezután mondjanak le." Kovács, 1894. 323. Szemere egyébként többször kikelt a felső tábla macacssága ellen is, amelyben leginkább a püspököket ostorozta. Szemere Bertalan követjelentési beszéde, Miskolcz, 1845. Január' 9ikén. Miklósvár, 1847. stb.

26 Constitutio = alkotmány.

27 Propositio = előterjesztés.

a' Káptalanok pedig halgattak. Azért is tehát, hogy ezt rólunk mondani többé ne lehessen, a' fen-
tebb érintett eljárásokat megkísértendőknek véljük.

e) Az Egyháziak állása mostani Ország gyűléseinken terhes és csaknem kiálthatatlan ugyan, de
azért attul vissza vonulni annyi volna, mind gyáván oda hagyni a' küzdőtér, 's elleneinknek a győ-
zedelmet minden vívás nélkül áltengedni. A' félelemmel csak azt tanúsítaná az Egyházi Rend,
mivel különben is vádolni szeretnek minket elleneink, hogy mi törvény hozásra alkalmatosak nem
vagyunk, hogy szeretjük a' politikai jogokat bírni, de azzal járó kötelességeink terheit viselni
vonakodunk. Mi tehát jónak és célszerűnek tartjuk, hogy a' Káptalanok a' Diaetan megjeleni el
ne mulasszák, és pedig a' tehetősebb Káptalanokból küldessék két követ, minek kettős haszna
lenne: mert többen álván a' küzdőtéren, képebbek lennének kiállani az ostromokat, 's többen gy-
akoroltatván a' politikai viták nehéz feladatában, mindenre és mindenkor kész férfiak lennének, a'
harcz felvételre készültek, a' bajvívásban jártasok. Ha a' jövő Diaetátul szavazati jogunkat fogjuk
követelni, és jó eredményt óhajtunk, szükség lesz minden esetre arra teljes számmal jelen-
nünk, egynehány Káptalanra leolvadt Egyházi Követek alig reménylhetik azt, hogy a' voksok
számának eldöntésében nagyobb mennyiségre szert tehessenek, de ha sokan lesznek a' követelők,
kedvezőbb számításra lehet kinézésünk. Nem csak a' Király és haza, hanem Egyházunk iránt,
köteleességnek is tekintendő a' Káptalani követek 's más oda tartozó főnökök ország gyűléseni meg
jelenése, és épen azért, hogy voksainkat nyomatósabban követelhessük, az ostromokat elszántab-
ban ki tarthassuk, szükséges többeknek itt lenni, itt a' fenyegető veszélyek gyűlpontjánál együtt
vívni.

f) Továbbá nézetünk szerint cél érányos lesz a' káptalanok követeit utasítással is ellátni, hogy
küldőiket, mint testületeket, itt valóban képviselhessék, 's összes akaratak hű tolmácsai lehessenek.
Akkor bátrabban szólhatnak ők is az elő forduló fontosabb tárgyakhoz, a' küldők utasítására
hivatkozhatnak. 'S e' végből a haza téréndő ország gyűlési követeknek tudósításait az időben
tartandó megyei és városi gyűlések határozatait, és a' jövő Diaetára Megyékben készítettő utasít-
ásokat kellő figyelemmel kísértendőknek véljük. És ha ezen idején korán elkészült utasításokat, 's
a' Nemes Káptalanok egymásnak tudomás végett megküldik, az olly annyira szükséges egyetértést
fognak költsönösen eszközölni. A' káptalani tagok közül pedig azokat, kiket a' tagtársak bizodalma
erre a göröngyös pályára előre kinézett, felszöllítandóknak véltük, hogy ők a' terhes hivatásra jó
eleve készülhessenek, a' megyei gyűléseket, mint diaetai praeparandiákat²⁸ szorgalmatosan
járják, a' politikai mozgalmakat szemmel tartásák, hírlapok és röpiratok vitáit figyelemmel kísérik,
magoknak adatokat gyűjtögessenek. Arra pedig különösen figyelmeztetjük a' Nemes Káptalano-
kat, mi szerént a' Credentionalisokat²⁹ követeiknek magyar nyelven adják ki, mert a' Diaetan is
szemünkre lobbantatik, hogy jelent meg az Ország gyűlésre olly káptalani követ is, kinek megbízó
levele még az idő szerént is Latin nyelven volt írva.

g) Tudva van, mi szerepet játszik most az Ország gyűlésre tóduló ifjuság, 's milly befolyást
gyakorol a' törvény hozásra, helyeslő vagy rosszalló nyilatkozataival ő tevé helyzetünket
terhessebbé zajos őrgöngyösével, mellyekkel a' Clerus többszöri megtámadtatását kísérte. A' me-
gyék azoknak számát, kiket követei mellé küldenek, százakra szaporították, az önként ide csődülők
száma szinte százakra megy. Alig lehet már közöttük jobb érzésűekre találni, kiket a' papság írno-
kainak felvévén, ügyeiben megbízhatson. De a' Megyéknél is csak nem ritkasággá vált, olly fiatal
embert, ki a' Katholica Egyházhoz hív, a' Clerushoz őszintén ragaszkodó legyen. E' baj talán leg
inkább meg érdemlené az Egyházi Főbök gondos figyelmét, hogy ifiakat vennének pártolásuk alá,
kiket a' mostani ragályos korszellemtől meg óva, otthon a' megyében, itt a' hon gyűlésben hasz-
nálni, 's belőlük jó gondolkozású hazafiakat felnevelni lehessen.

És ezek Megyei, 's Ország gyűlési helyzetünkre vonatkozó nézeteink, igénytelen javaslataink,
mellyeknek célerányos felfogásából, 's életbe léptetéséből mi az Egyházi Rend politikai állására
nézve egy derültebb jövőnek reménylünk és várjuk el közelgetését.

De a' jelen terhes idők, még más jámbor óhajításokat is ébresztettek fel bennünk, 's ezeket is a'
Nemes Káptalanok, és Szerzetes Előjárók figyelmére, gondosságára méltóknak tartjuk és mint
bővebb megfontolás és a' törekvési egyesülés anyagát ide iktatni kívántuk.

28 Praeparandia = előkészület.

29 Credentionalis = követi megbízó levél.

Nézetünk szerint az Egyházat fenyegető veszélyek gyökere mélyebben fekszik, hogy sem politikai helyzetünk jobbra fordultával azok megszűnését biztosan reménylhessük. Nem lehet a leg sajgóbb fájdalommal nem tapasztalnunk: hogy a' Katholikusok miveltebb részébe, 's általában azokban, kik a' köznép soraiból iskolázás által kiemelkedtek, elhült a' vallásosság. Elleneink nagy része, az Ország gyűlésen szintűgy, mint a' Megyékben, katolikusokból áll. Iskoláinkban általunk nevelt Ifuság vallási érzés és pietás nélkül lép ki a' felsőbb tanodák csarnokaiból, 's mozgalmában ellenünk tört, v[agy] tőlünk elfordult. Úgy látzik, hogy a' papi nevendék házakban, és a' Szerzetes Testületek közsegeiben sem képezetnek épen olyanokká a' vallás szolgái, mint a' millyeneknek annyi gond fordítás után, és az Egyház jelen szorongatásai közt lenniök kellene. Szemüinkre vetették: hogy a' tudományosság mezején nagyobb munkásságot ki nem fejeztünk. Gúny képen mondatott ez Ország gyűlésen nevelési befolyásunkról: hogy ne vétessék el az tőlünk, mert a' papság, úgy is maga ellen neveli az ifuságot. Egyébberránt pedig csak ugyan oda irányozvák a' szabad szelleműek törekvéseit: hogy a' nevelési ügy kezünkből kivéssék, közös iskolák álltassanak, a' Katholika Egyház iskolai alapítványai közös kézre keritessenek. A' káptalanok munka köréről a' leg ferdébb fogalmak keringenek elleneink fejében, ők ezt solyosmák elmondásánál, pénz kezelésnél, gazdálkodási ügybajoknál többre alig becsülik. Ellenben a' lelki Pásztorok hasznos fáradozásait, mellyek általuk legkevésbé használtatnak, magasztaló dicsérettekkel kiemelik, ezeknek javainak elfoglalásából gazdagabb ellátást, kényelmesebb jövendőt ígérnek; szóval sokfelől szorongattatik Honnunkban a' Katholika Anyaszentegyház 's annak Hyerarchiája. Elleneink ellenzeteit, 's ezekből induló mozgalmait nem csak éber szemmel illik tehát kísérnünk, hanem óvó szerekőről is komolyabban gondolkoznunk. Van még erő kezeinkben, van hatáskör hivatalainkban, 's magasabb rendeltetésünkben, fordítsuk ezeket egy jobb nemzedék képezésére, elleneink bal véleményének, 's törekvéseinek meg hiúsítására. Ezek irányában mi a' teendő köze a' következőket soroljuk:

^{1ször} A' Káptalani tagok közül azok, kik Seminariumokban Rectorok, Académiákban és Lyceumokban Pro-Directorok, hivatalukat egész hatályát oda irányozzák: hogy a' Clericusok buzgóbbakká, a' tanuló ifiak jó catholicusokká neveltesse, 's erre nézve mind ők, mind a' többi tag társak, főleg pedig a' Szerzetek Apátai és Főnökei öröködjének a' tanítók gondolkozás módja, és az általuk elő adandó tanok jósága felett, 's az itt ott észrevett hibákat, vagy heányokat minden lehető módon javítani, kiegészíteni igyekezzenek. A' Protestánsoknál az összes tanítás a' Protestantismus szellemében történik, az minden tanulmányaiban be van szöve, 's veres fonálként futja át nem csak a' philosophiai, vagy Históriai leczkéiket, hanem még a' számtanra is elhat. Iskoláinkban olly előadást, melly vallásuk elveivel, 's irányával ellentétben áll, meg nem szenvednek. E' részben nekünk is oda kell törekednünk, hogy a' tanítást iskoláinkban catholicus szellem lengje át. Okkal, móddal, sokat tehetünk, többet talán utasító, javasló modorban, mint hivatalos fellépések által. De ha a' szükség komolyabb fellépést igényelne, emberi tekézetek föltre tételével szembe kell szállanunk a' vallási közömbösség, 's az ezt terjesztő vagy titkon ápoló tanok ellen. Különösen pedig figyelemre veendőek volnának azon sokféle ifuságot képező könyvetskék, mellyek jelenleg avatatlan, és a' positiv vallást éppen mellőző, vagy meg mérgező kezekből kerülnek nap fényre; mellyek ellenében semmi sem volna kívánatosabb, mint ha honnunkban is a' külföld példájára egy társulat keletkezne Clerusunk soraiból, melly épületes és czélszerű iskolai könyvek kiadásával terjesztené a' Catholicus nép közt 's iskoláinkban a' vallásos érzést, elősegítené az olly szükséges vallásos nevelést.

^{2of} Különös gonddal és éber figyelemmel kellene kísérnünk a' kisedd óvó intézeteket, 's azon már keletkezett, vagy még ezután alakítandó egyleteket, mellyek a' népnevelést veszik pártolásuk alá, nehogy ezek által a' vallási közömbösség elterjesztessék, 's a' Liberalismus elvei a' köznépre is elhassanak.

^{3of} A' Káptalanok használjanak minden mutatkozó alkalmat annak tanúsítására, hogy ők is a' papi magas hivatás feladatát egész mértékben betöltik, 's nem csupán arra rendeltetvék, hogy tőke pénzök, vagy oklevelek örjei legyenek. – Prédikálás, Egyház Kerületeiben elő forduló jelesbb functiók, a' gyóntató szék, 's tudományos dolgozatok tág mezőt nyitnak a' Kanonokoknak minden bal hiedelem meg czáfolására, 's annak tanú jeléül szolgálnak, hogy valamint szent elődeink javakkal és fényes jógokkal, üdv hozó fáradozásaikért láttattak el: úgy utódaik is azon nyomdokokat követve méltók azoknak háborítatlan élvezésére.

4er Az alsóbb Clerussali gyakoribb és meghittebb érintkezés bővebb alkalmat nyújthat, a' Káptalan Urak pedig jó elvek terjesztésében nyájas vendég szeretettel fogadván az anya városba jövő lelki pástorokat, igyekezzenek őket elleneik mozgalmaira figyelmeztetni, az Egyház védelmére buzdítani, a' falusi nép iskolák gondos ápolására fel szöllíteni, emlékeztessék őket arra, hogy az Egyházi javakra sóvárgó kecsgetések, csalókány ámitásoknak tekintendők, mellyekkel a' Francia alsóbb Clerus törbe ejtetett, 's mellettök csaknem éhen halásra jutott.³⁰ Az ily barátságos értesülések, valamint egy felől a' főbb Clerus elleni még csak lappangó irigykedés legyőzhetik az alsóbb papságban, úgy számtalan jó alkalmul szolgálандnak a' köz lelkesedés, 's egyetértő buzgólkodás felélesztésére.

5er A' Káptalanok és javadalmas szerzetesek igyekezzenek kégy uraságaik alatt álló Plébániák szükségzeit fedezni, faluk rendezése, határok tágosítása alkalmával, a' Parochiát, iskolát illően dotálni, 's különösen a' káplánok feltűnő és már az Ország gyűlésen is emlegetett rideg állapotját jobb karba emelni. E felett gondoskodjanak arról is, hogy jószágaikkban a' Katholicus jobbgáyság ne csak meg ne gyengüljön, hanem vagyonban és szám szerént is gyarapodjék.

6er Az Anyaszentegyház szükségzei az idők változása szerént különönböznek, jelenleg annak védelméül kell leg inkább gondoskodnunk, és ahol a' Katholica Religio terjesztésére, Templomok fentartására vagy ékesítésére talán gazdagabb alapítványok léteznek, mi úgy véljük, hogy az alapítók czélja nem lenne sem eltévesztve, sem meg csonkítva, ha ezek fel használásában a' mostani rend kívüli szükségek tekintetbe vétetnének. Egykor a' szükség úgy mutatkozott, hogy a' Convertiták³¹ fel segéllésére kegyes alapítványok tétessenek, ezekre most is szükség vagyon, de a térítés eszközeit gyarapítani, vagy az eltérések meg gátlásáról gondoskodni most talán szükségesebb, mint máskor lehetett, valamint az Anyaszentegyház védelmére intézeteket állítani, vagy a' fen állokat pártolni, most korszerűbb törekvésnek mutatkozik Kő Templomok építésénél, tornyok, harangok kiállításánál. Az Egyház romlásával, kegyes alapítványaink nagy része is kétség kívül hajó törést fogna szenvedni. Általjában pedig minden jóltételemeinkben arra is kellene tekintelnünk, hogy elleneinknek kezébe fegyvert ne adjunk, a' jutalmakat valódi barátainknak osztogassuk, 's mi e tekintetet kölcsön adásokban, tudósok, művészek, mesteremberek felsegéllésében vagy pártolásában figyelemre méltónak tartjuk.

7er A' vallásos buzgóságot ájtatos társulatok, egykor nagyon elősegítették, ezeknek békövetkezett eltörlése hidegséget szült. Társulatok által terjeszti a' mai Liberalismus elő hatását, 's társulatok által lehet nálunk is a' vallásos érzést, erkölcsi javulást leg sikeresebben elő mozdítani. Az iskolákban hajdan az úgy nevezett Mariana Congregatiók növendékeibül buzgó jó Katholicusok váltak. Voltak a' régi időkben más ilyen kegyes egyletek is Honunkban, mint Sodales S. Stephani, S. Ladislai és S. Domonk, 's ezeknek fő törekvésök a' Kath.[olikus] hitvallás fel élesztésében, 's terjesztésében állott. A' Francia Clerus hasonlóan ily kegyes társulatokkal ébreszté fel honjában a' vallási buzgóságot, ilyenek már már nálunk is kezdenek fel tündezni, többeknek előképe tán még csak a' jámbor óhajások alatt rejteznek, de az idő létre hozásukat szük-

30 Utalás arra, hogy a francia forradalom első szakaszában az egyház önként lemondott kiváltságai egy részéről, pl. a tizedről. Továbbá arról az országgyűlésen gyakran hangoztatott liberális érvről beszél, miszerint ha az egyház lemondana óriási kiterjedésű birtokairól és nagybirtokosi pozíciójáról, minden bizonnyal jobban eleget tudna tenni eredeti – lelki természetű – kötelességei ellátásának. Ez a program pont egyébként az ún. „borsodi indítványt” követő vitára vonatkozik. Borsod közgyűlése még 1841 nyarán javasolta, hogy a katolikus egyház nagybirtokait (az egyház működéséhez szükséges birtoknagyság meghagyásával) a népnevelés céljaira kell fordítani. A javaslat mind a vármegyei közgyűléseken, mind a sajtóban, mind az országgyűlésen heves vitákat váltott ki. A diéta követői végül kimondták ugyan a katolikus egyház javainak állami célra való felhasználhatóságának elvét (szemben az azt sérthetetlennek tartó katolikus állásponttal), azonban a szekularizáció megvalósítását nem merték vagy inkább akarták kimondani. A katolikus egyház képviselői mind a felső, mind az alsó táblán azt a taktikát követték, hogy az egyházi és nemesi birtokok azonos tulajdonjogi helyzetét bizonygatták, remélve, hogy a nemességet elijeszti a szekularizációtól. Taktikájuk valóban részben sikeres volt, s mint ez a passzus is bizonyítja, 1844 után az egyháziak különösen fontosnak vélték hangsúlyozni, hogy a népnevelés ügyét mennyire támogatják egyéb eszközökkel. A „borsodi indítványra” I. pl.: B.-A.-Z. m.Lt. IV. A. 501/e. 1762–63./1841. 2845/1841. sz.; Kovács, 1893.; *Seresné Szegőfi Anna* (szerk.): Borsod vármegye képviselete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések. Miskolc, 1987. (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek, 21.) stb.

31 Convertita = áttért, (itt:) protestánsból katolikus hitre térített személy.

ségessé tette. Ezeknek elő hívására, 's ha feltűnnek, segélyésére nyújtsanak a' Káptalanok, és más Papi Testületek segél kezeiket, sőt illő, hogy éleiken az Egyházi rend főbbjei álljanak.

9^{sz} A' vallásosság beoltására, erkölcsiség szilárdítására sokat tehetnének még e' honban, ha különösen a' Nemes Ifjúság célirányos nevelésére nagyobb szerű Convictusok³² léteznének, hol tanítás, elme és szív képezés, lelkes oktatók és előljárók által vezetetténe, hol az ifiak a' világi romlottság példáitól távol esnének. A' szülőkön is inkább volna segítve, illy nevelő házakat állítani, mellyekben az ifiak minden szükségességekkel el látatnak, – mint azon pár száz forintokkal, mellyeket Stipendium³³ név alatt kapnak. Ezen eszmét a világiak között terjeszteni, 's bennök azt a óhajtatást kellene felébreszteni, hogy Stipendiumok helyébe ismét Convictusok állíttassanak.

9^{sz} Valamint feljebb ajánlók az alsóbb Clerussali gyakori érintkezést, és nyájassabb társalagást, úgy ezt szinte a' világi Előkelők és Nemesek irányában annál inkább szükségesnek tartjuk, minél inkább kénytelenek valánk tapasztalni, hogy közülök sokan ügyünk pártolására csak azért nem szállaltak fel, mert az érét kellően fel világosítva nintsenek. Ha velök meg értetjük, hogy a' papi javak a' Catholica Egyház javai, a' Catholicus Cultus fentartására rendelve, 's ennél fogva nem csupán Papokéi, hanem minden Catholicusé, 's így a' világiaké is, kiknek gyermekei 's atyafiai által bíratnak, és fognak ezután is bíratni, ha meg mondjuk nekik, hogy iskolai alapítványaink a' Catholicus Status tulajdona, és a' mennyiben ez a' Protestansokkál közhasználatra fogna bocsájtani, annyiban a' Catholicusok fognának rövidséget szenvedni, 's majd a' hiányt közadózás útján kellene pótolniuk; illy 's más efféle észrevételek 's értesületek ébreszteni fogják Catholicusainkban az ön érdek érzetét, 's talán előhatályosabban lépnek fel a közbői törekvések 's a' Catholica alapítványok közös használása ellen, sőt e' részben egy két Vármegyében tán az is kivihető léssen, hogy az illy czélszatokat jövő Ország gyűlésen sérelemképpen fel panaszolják, minden esetre a' Nemes Káptalanok ezen czélba vett bántalmi ellen sérelmökét a' jövő Ország gyűlésen mutassák fel.

10^{sz} A' Protestánsok részéről a' jelen Ország gyűlésre sérelmek nyújtattak bé, mellyek minden némű elferdített tények és alaptalan vádak elősorolásával a' Catholicus Clerus és Kormány ellen valának intézve, ők az agitatio ezen útjáról mint látzik, le lépni nem fognak, nem akarnak még akkor sem, ha a' legszabadabb alapzatú vallási törvényekben minden követeléseik ki fognának elégiteni. Az illy törekvések ellenében nekünk is éber figyelemmel kell viseltetni minden azon tüneményekre, mellyek a' Protestáns Egyházak körében, vagy a' Megyei hatóságoknál jogaink, igazaink sérelmére és a' Catholica Religio Bántására történnek. A' sérelmek és bántalmak feljegyzését, öszve szedését, 's a' jövő Ország gyűlésre Követeink által elküldését a' Nemes Káptalanok magas figyelmébe ajánljuk.

11^{sz} A' váltó alakban 's a' reménylőleg létre hozandó hitelbank által forgásba jött, és jövő pénzhitelezések az újabb törvények nyomán bár milly más hitelezések felett kiváltságos állapotba helyeztetődvén, elsőbbséggel bírandnak. Ennél fogva bátorkodunk figyelmeztetni a' Nemes Káptalanokat, hogy a' költsön adásokban az eddiginél talán nagyobb óvatossággal járjanak el, a' váltó törvények és a' törvénybe iktatandó hitelbank szabályaira kellő figyelmet fordítsanak.

12^{sz} Végül mind ezek sikerésítésére kettőt véltünk meg említtendőnek:

a) Igen hasznos, sőt már csak nem nélkülözhetetlen eszköznek tartjuk a' költsönös értesülést, mire nézve javaslatba hozzuk: hogy a' Káptalanok, Apátok és Prépostok minden előforduló fontosabb és az egész Clerusra kiható ügyekben, körlevelek által egymással lépjenek közlekedésbe, mert tsak így lehet egyet értést, köz lelkesedést eszközölni. E' köz értesülés hiányának tulajdoníthatni, p.o. azt, hogy némelly Káptalanok a' szorgalmazott procentuatio³⁴ vagy már megadták, és adják, vagy azt, az elholtak massájából³⁵ lehúzzák, és öszve gyűjtik, midőn a' Káptalanok nagyobb része e' teher elvállalásától folyvást vonakodik, leginkább azon egyszerű okból, mert ez a' kérdés a' sérelem útján van, és mivel a' jelen körülményekhez képest különben is tarthatunk attól, hogy a' papi 's nemesi jószágokra nevezetes terhek fognak rovatni, csak az egyesített erőben, 's egyet értesben találandjuk fel azon erős védelmi állást, melly akármilly ostromokkal is meg vívni képes leend.

32 Convictus = (itt:) bentlakásos, egyházi jellegű diákokthoz.

33 Stipendium = ösztöndíj, segély.

34 Procentuatio (procentum) = kamat.

35 Massa = (itt:) pénzalap.

b) *Át vagyunk hatva azon soha, de kivált a' jelen terhes időkben nem téveszthető érzelemtől is, hogy az Anyaszentegyház Fő Pásztorainak a' dolgokba mélyen beható bölcsessége vezérelje lépteinket, 's magas hatályossága elősegélye törekvéseinket, 's ennél fogva az előadattakat is jóvá hagyásokkal véljük eszközzendőknek.*

Ezekből állanak az Egyház jelen terhes viszonyaira vonatkozó nézeteink 's óhajtásaink, mellyeket közértesülés, és a' gondolatok öszpontosítása tekintetéből, de egy melegebb érzelem felébresztésére is, mi az Ország gyűlésen másfél évig küzdött Káptalani Követek, Apátok és Prépостok a' magyar honi Nemes Káptalanokkal, és javadalmas Szerzetes Testületek Főnökeivel mielőtt innen elszélednénk, bizodalmasan közölni kívántunk. Csak az egyesség lélekben és akaratban teendő képessé minket azon elszánt védelemre, mellyre hivatva vagyunk, nem felejtván el buzgó imáinkal kérni naponként a' mindenható Istent, hogy Fiának drága vérével szerzett Anyaszentegyházát az ellenség ostromai alól felszabadítsa, 's könyörgéseinkel esdeni az Isteni Anyát, e' hon Pártfogóját, ki minden eretnkségeket megrontott az egész világban, hogy a' Szent Királyoktól védelme alá bízott Magyar Anyaszentegyházat a' terhes idők veszélyeiben hathatós közben járása által oltalmazza. Kiadta Lipthay Antal m.k. Posonyi Kanonok, és Ország gyűlési Követ, mint Tanácskozmányi Jegyző.

„DIE ZEIT LASTET AUCH AUF UNS...“
Zusatz zur Geschichte des politischen Katholizismus der Reformzeit

Die in der Arbeit mitgeteilte Quelle (das über die Beratung der auf der ersten Tafel der Landesversammlung der Stände vertretenen Gesandten der Kapitel am 27. Oktober 1844 angefertigte Protokoll) ist ein wichtiger Zusatz zur in Arbeit befindlichen, zusammenfassenden Studie des Autors, die sich mit der – zum großen Teil unaufgeschlossenen – Vorgeschichte der politischen Tätigkeit der katholischen Kirche im Reformzeitalter beschäftigt.

In an die Mitteilung der Quelle geknüpften, am ehesten thesenartigen einführenden Gedanken faßt der Autor die mit der politischen Tätigkeit der katholischen Kirche in Verbindung stehenden wichtigsten Kenntnisse im angezeigten Zeitraum zusammen. Die ungarische Geschichtsschreibung pflegt das einheimische Auftreten des politischen Katholizismus am ehesten mit den in den 1890er Jahren erscheinenden kirchenpolitischen Gesetzen und mit den Vorarbeiten für diese in Zusammenhang zu bringen. Nach unseren Beobachtungen kann jedoch bereits in den letzten Jahren der Reformzeit (1844–1848) im öffentlichen Leben die Tendenz ausgewiesen werden, daß die führenden Persönlichkeiten der katholischen Kirche das gesellschaftliche Gewicht des Katholizismus unter Ausnutzung parteiähnlicher Rahmen gegenüber liberalen kirchenpolitischen Vorstellungen in eine moderne Form bringen wollten, daß ihre Machtpositionen zu bewahren berufene Bestrebungen stattfanden. Allgemein kann gesagt werden, daß die in den Diskussionen der Kirchenpolitik des Reformzeitalters verlauteten Argumente, sich gegeneinander richtenden Bestrebungen auffallende Ähnlichkeiten mit den Jahren nach 1890 zeigen, mit denen in den Zeiten des ungarischen „Kulturkampfes“ zu beobachten sind.

Die katholische Kirche mußte in drei aufeinanderfolgenden, sogenannten Reform-Landesversammlungen (1832–36, 1839–40 und 1843–44) einen sich steigernden Mißerfolg erfahren, im Laufe dessen sie erkennen mußte, daß sich in den im Zusammenhang mit der Erziehung der in gemischten Ehen zur Welt kommenden Kinder entfaltenden kirchenpolitischen Diskussionen die „Frontlinie“ nicht mehr zwischen Protestanten und Katholiken, sondern zwischen dem katholischen Klerus und der liberalen Opposition verläuft. (Zahlreiche prominente Vertreter der Reformer waren gläubige Katholiken, so István Széchenyi, Ferenc Deák, Ödön Beöthy usw.) Den größten Mißerfolg bedeutete für die Pfarrerschaft die nach leidenschaftlichen Diskussionen, Händeln und Verhandlungen erfolgte Bestätigung des Gesetzartikel 1844/III. in dem die Reibereien zwischen Protestanten und Katholiken auf in Richtung der bürgerlichen Gleichheit weisende Art geordnet worden sind. Die Führung der katholischen Kirche wollte weder auf die Privilegien der Kirche (auf die Position der vorherrschenden Kirche, den Protestanten gegenüber bestehende Vorrechte usw.), noch auf den Rang des feudalen Großgrundbesitzers (beziehungsweise auf ihre Großgrundbesitzer) verzichten, weshalb sie mit der Einführung einer solchen politischen Bewegung begann, von der sie sich die Vertretung ihrer Interessen im öffentlichen Leben der Komitate, beziehungsweise in der folgenden Landesversammlung der Stände erhoffte.

Als Einleitung der Bewegung ist auch die im Laufe der Beratungen der Kirche vom Herbst 1844 (des Episkopates, beziehungsweise viel mehr der der im öffentlichen

Leben viel aktiveren Abgesandten der Kapitel) besonders bedeutende, erwähnte Sitzung vom 27. Oktober, und zwar gleich von zwei Gesichtspunkten her. In den die Verlautbarungen fixierenden Dokumenten unterbreiten wir einesteils kurz und in Punkte gegliedert (in „kristallklarer“ Form) die ideologische Grundlage der öffentlichen Strategie des politischen Katholizismus, andernteils die konkreten, auf die Verwirklichung der Aufgaben des Reformzeitalters zielenden Vorstellungen der Kirche. Was ersteres betrifft, geht auch aus dem Protokoll hervor, daß die Kirche in ihrer Gesamtheit die liberale Reformpolitik der Opposition scharf zurückgewiesen hat, weil sie darin glaubte grundlegend gegen die Kirche gerichtete, antiklerikale Tendenzen zu entdecken, deren unverhülltes Ziel die Vernichtung der katholischen Kirche oder zumindest ihre Verdrängung in den Hintergrund ist. (Siehe z. B. „Was in der Landesversammlung zur Debatte stand und von der Opposition unterstützt wurde, wenn das wirklich zu einem Beschluß der Landesversammlung wird, was wir in Anbetracht unserer gegenwärtigen politischen Lage nicht als eben unmöglich ansehen, wird das den Klerus in Gefahr bringen und die politischen Rechte der katholischen Kirche zerstören, unsere gegenwärtige Lage genauso verschlechtern, wie das schon in anderen katholischen Ländern [...] geschehen ist. So ist es, – der ernste Fingerzeig der Zeit hat uns zu diesem Schritt gebracht, unsere Gedanken haben sich aus dem Gefühl unseres schmerzenden Herzens ergeben.“ usw.) Die konkreten Aktivitäten betreffend wurde auf folgendes gedrungen:

– Man wollte die gesteigerte Teilnahme kirchlicher Personen (der Mitglieder des Episkopates, der Kapitel, sogar des unteren Priestertums) am öffentlichen Leben, in erster Linie an den Komitatsversammlungen, dort die Vertretung des Standpunktes der Kirche, die Gewinnung des weltlichen Adels erreichen.

– Die Forderungen des sich modernisierenden öffentlichen Lebens wurden erkannt, die wichtige politische Rolle des Informationsflusses, weshalb man die institutionalisierte und schnelle Aufrechterhaltung der Verbindung zwischen den ins politische Leben eingeschalteten kirchlichen Personen betrieb.

– Aus ähnlichen Erwägungen erkannte man die außerordentliche Rolle der Presse für die Formung der öffentlichen Meinung, weshalb man sich für die Herstellung von den Standpunkt der Kirche popularisierenden, sich an historischen Argumenten orientierenden Tageszeitungen, Zeitschriften und Flugblättern, die kräftige materielle und ideelle Unterstützung der vorhandenen entschieden hat. (Später führte das auch zur Schaffung des Vorläufers der heutigen Gesellschaft des Heiligen Stephans, weiterhin sind in den darauffolgenden Jahren tatsächlich zahlreiche Presseartikel und Flugschriften in dieser Richtung erschienen.)

– Man wünschte den Grad des katholischen Charakters der Bildung zu erhöhen, das gesellschaftliche Gewicht der kirchlichen Einrichtungen, weil diesen entscheidende Bedeutung für die Herausbildung der „entsprechenden“ politischen Ansichten der heranwachsenden Generationen beigemessen wurde.

– Als wichtigste konkrete Zielstellung wurde die Wiederherstellung des den Gesandten der Kapitel 1825 entzogenen Stimmrechts der Landesversammlung der Stände betrachtet, weshalb man wollte, daß dies in den Diskussionen des politischen Lebens mit der den freien königlichen Städten das Stimmrecht zu gebenden Bewegung verbunden wird.

Auf Grund des Inhalts des Dokuments können zahlreiche weitere Lehren aus der sich 1846–47 formenden Verbindungsaufnahme zwischen der katholischen Kirche und der konservativen Partei und ihrer Interessengemeinschaft festgestellt werden.

Csaba Fazekas